



# Οι Θέσεις της Λυών και οι Θέσεις του Μπλουμ

Ο Γκράμσι και ο Λούκατς για την έννοια του μετώπου



γράφει ο ΧΡΗΣΤΟΣ ΝΑΤΣΗΣ\*

Τόσο οι *Θέσεις της Λυών* (1926) του Αντόνιο Γκράμσι όσο και οι *Θέσεις του Μπλουμ* (1928) του Γκέοργκ Λούκατς εμπεριέχουν και παρουσιάζουν μια θεωρία για το «λαϊκό μέτωπο». Το άρθρο επιχειρεί να δείξει τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις των δύο στοχαστών του δυτικού μαρξισμού πάνω σε μια κομβική έννοια της συγκυρίας όπου τα κείμενα παρουσιάζονται, με αναγωγή στα ιδιαίτερα πολιτικοθεωρητικά συγκείμενα και ενδιαφέροντά τους και με απώτερη έγνοια την εξαγωγή χρήσιμων μαθημάτων για το σήμερα.

I.

Μιλώντας κανείς για «δυτικό μαρξισμό», όπως η κωδικοποίηση του Άντερσον (Anderson, 1976) επέβαλε στην ακαδημαϊκή και πολιτικοθεωρητική δημοσιότητα, κερδίζοντας μια χρήσιμη ταξινομητική κατηγορία, κινδυνεύει εντούτοις να χάσει μία χρήσιμη διάσταση: αυτή της στενής σχέσης πρακτικών (με την έννοια της άμεσης πολιτικής δράσης) και θεωρητικών ενδιαφερόντων σε πολλούς από τους κλασικούς του λεγόμενου δυτικού μαρξισμού. Η έμφαση της

πρόληψης του παραδείγματος του δυτικού μαρξισμού στη σφαίρα του εποικοδομήματος κινδυνεύει να απολέσει από τον ερευνητικό φακό την έντονη πολιτική δράση στοχαστών όπως ο Αντόνιο Γκράμσι (Antonio Gramsci) και ο Γκέοργκ Λούκατς (Georg Lukács) και την έντονα διαλεκτική σχέση της ανάπτυξης των εννοιών και της πολιτικής δράσης. Διόλου τυχαία, φερ' ειπείν, τόσο η έννοια της ηγεμονίας όσο και η έννοια της πραγματοποίησης τείνουν να αναπτύσσονται ανεξάρτητα από το πλαίσιο αναφοράς τους, αποκρύπτοντας τον ουσιαστικό ρόλο που έπαιξε στη διαμόρφωσή τους η θεμελιώδης στην πολιτικοθεωρητική δράση των δύο στοχαστών έννοια του *κόμματος*, τόσο ως ειδική μορφή ορ-



\* Υπ. διδάκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

γάνωσης του προλεταριάτου όσο, ταυτόχρονα, και ως θεωρητική κατηγορία (βλ. ενδεικτικά για τέτοιες επεκτάσεις των εννοιών Laclau & Mouffe, 1983· Honneth, 2005).

## II.

Κλασικά δείγματα αυτής της συνάφειας πολιτικής δράσης και θεωρητικής πρακτικής αποτελούν *Οι Θέσεις της Λυών* του Αντόνιο Γκράμσι (Γκράμσι, 2011) και οι *Θέσεις του Μπλουμ* του Γκέοργκ Λούκατς (Λυκάτς, 2014). Παρ' ότι απέχουν μεταξύ τους δύο έτη –του 1926 το πρώτο, του 1928 το δεύτερο– τα δύο κείμενα μπορούν να συνεξεταστούν επί τη βάση μιας ριζικής ομοιότητας: αποτελούν θέσεις προορισμένες να καθορίσουν την πολιτική του κόμματος και όχι θεωρητικές ασκήσεις επί χάρτου. Βέβαια, οι θέσεις του Γκράμσι αποτέλεσαν όντως τις θέσεις του Γ' Συνεδρίου του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας, ενώ οι αντίστοιχες του Λούκατς, αντιμετωπιζόμενες ως δεξιά παρέκκλιση, θα απορριφθούν από το αντίστοιχο Ουγγρικό Κόμμα, ωθώντας τον φιλόσοφο σε μια ακόμα δημόσια αυτοκριτική – διόλου τυχαία οι *Θέσεις* θα σημάνουν και την οριστική απόσυρση του φιλοσόφου από την πολιτική δημοσιότητα. Η διαφορά στην αντιμετώπιση μπορεί να αποδοθεί τόσο σε εξωτερικά στοιχεία όσο και σε εσωτερικά. Στα πρώτα θα μπορούσε κανείς να αναφερθεί στη διαφορά της εξέλιξης των δύο κομμάτων, με το ιταλικό να παλεύει ακόμη για τη συγκρότησή του σε κομμουνιστικό, με το ουγγρικό να διατηρεί την ανάμνηση μιας επιτυχούς, πλην όμως θνησιγενούς, επανάστασης. Η αντίστοιχη διαφορά στην εξέλιξη των δύο κοινωνικών σχηματισμών θα ήταν ένας άλλος λόγος που θα εξηγούσε γιατί ο Λούκατς απέτυχε να βρει ευήκοα ώτα στο κόμμα του. Στην πραγματικότητα όμως, παρόμοιες εξηγήσεις είναι μάλλον ταυτολογικές παρά εξηγητικές. Αυτό που μάλλον ερμηνεύει τη διαφορά τύχης των δύο έργων είναι ο ρόλος που παίζει σε καθένα από αυτά η έννοια του

μετώπου. Λαϊκό ή ενιαίο το μέτωπο των κομμουνιστικών κομμάτων με μικροαστικά και ακόμη και αστικά στρώματα στο φως της φασιστικής επέκτασης καταλαμβάνει κεντρικό ρόλο στις *Θέσεις του Μπλουμ*, ενώ στις *Θέσεις της Λυών* δευτερεύοντα. Αυτή η διαφορά έμφασης ίσως είναι η λύση του αινίγματος. Ας μην προτρέχουμε όμως.

## III.

Η εμφάνιση του ενιαίου μετώπου στις *Θέσεις της Λυών* γίνεται στο τελευταίο μέρος τους που επιγράφεται «Στρατηγική και τακτικές του κόμματος». Εκεί, στη θέση 42 διαβάζουμε:

«Η τακτική του ενιαίου μετώπου σαν πολιτική δραστηριότητα (ελιγμός), που είναι σχεδιασμένη να ξεσκεπάσει τα αυτοσποκαλούμενα προλεταριακά και επαναστατικά κόμματα και οργανώσεις που έχουν μια μαζική βάση, είναι στενά συνδεδεμένη με το πρόβλημα του πώς πρέπει το Κομμουνιστικό Κόμμα να ηγείται των μαζών και πώς μπορεί να κερδίσει την πλειοψηφία. Με τη μορφή που έχει καθοριστεί από τα παγκόσμια συνέδρια, είναι εφαρμόσιμη σε κάθε περίπτωση όπου, εξαιτίας της μαζικής υποστήριξης από ομάδες ενάντια στις οποίες παλεύουμε, η κατά μέτωπο πάλη εναντίον τους δεν είναι αρκετή για να μας προσφέρει γρήγορα και εκτεταμένα αποτελέσματα. Η επιτυχία αυτής της τακτικής σχετίζεται με το βαθμό στον οποίο προηγήθηκε ή συνοδεύτηκε από μια αποτελεσματική ενοποίηση και κινητοποίηση των μαζών, που επιτεύχθηκε από το κόμμα μέσω δράσης από τα κάτω».

(Γκράμσι, 2011: 57)

Το μέτωπο εμφανίζεται έτσι ως *τακτικό μέσο* του κομμουνιστικού κόμματος που καθορίζεται από την ειδική συγκυρία η οποία δεν επιτρέπει μια ξεκάθαρη επιθετική κίνηση. Αποτελεί δηλαδή τη διαιλεκτική προσαρμογή που, από τη μια, απορρίπτει τον μαξιμαλισμό μιας αριστερής παρέκκλισης που βλέπει παντού

επαναστατικές ευκαιρίες και, από την άλλη, τη δεξιά παρέκκλιση που απορρίπτει την αυτόνομη οργάνωση του προλεταριάτου. Η *ρεαλιστική* επιλογή της τακτικής δεν απορρέει έτσι από κάποιο τακτικισμό, αλλά εκπορεύεται από τις γενικές στρατηγικές αρχές που καθορίζουν τον προσανατολισμό του επαναστατικού κόμματος όταν η κατάσταση δεν είναι επαναστατική.

Για να φτάσουμε στην παράγραφο 42 έχουμε διανύσει ένα μακρύ δρόμο που περιλαμβάνει τη μεθοδική έκθεση των στόχων και καθηκόντων του Κομμουνιστικού Κόμματος. Η έκθεση και η σειρά της ανέλιξης της περιγραφής συνδέονται οργανικά με το ίδιο το θέμα. Έτσι, στο πρώτο μέρος θα περιγραφεί η ιταλική κατάσταση για να δειχθεί η *οργανωτική* αναγκαιότητα της συγκρότησης του κόμματος ως κομμουνιστικού, η οποία προκύπτει ακριβώς από την αδυναμία του Σοσιαλιστικού Κόμματος να εκφράσει την εργατική τάξη με ορθό τρόπο. Εν συνεχεία, θα παρουσιαστεί η κοινωνική δομή του ιταλικού κοινωνικού σχηματισμού. Εκεί, θα δειχθεί η ιδιότυπη ιταλική καπιταλιστική ανάπτυξη που οδηγεί σε μια συγκεκριμένη σχέση βιομηχανίας και γεωργίας, πόλης και υπαίθρου, η οποία και αναδεικνύει την εργατική τάξη ως πρωτοποριακή και αναντικατάστατη τόσο για τη δική της αυτοπραγμάτωση όσο και για την προσασία της αγροτικής τάξης. Στο επόμενο τμήμα αναλύεται η ανάπτυξη της ιταλικής αστικής τάξης από τη δημιουργία του ιταλικού κράτους έως τη συγκυρία. Καταδεικνύονται οι αντιφάσεις της, η συμμαχία της με τους γαιοκτήμονες και την Εκκλησία· αντιφάσεις και αδυναμίες που εκβάλλουν στη νίκη του φασισμού. Η διάγνωση της φασιστικής κατάστασης αποτελεί ουσιώδες τμήμα των *θέσεων*, καθώς η ιδιαίτερη συνάρθρωση του φασισμού με την αστική τάξη, σε συνδυασμό με τη δυνατότά του να αποτελεί την οργανοποιούσα αρχή της κατεξοχόν μη οργανοποιήσιμης κοινωνικής τάξης, της μικροαστικής, οδηγεί στη χάραξη των αναγκαίων πολιτικών του Κομμουνιστικού Κόμματος. Η σωστή επίσης διά-

γνωση καταδεικνύει και το μέγεθος των προοπτικών της επανάστασης καθώς και τον εντοπισμό των κινητήριων δυνάμεων που θα την επιτελέσουν.

Μετά τη διάγνωση ακολουθεί το τμήμα των θεμελιωδών καθηκόντων του Κομμουνιστικού Κόμματος. Ως τέτοια ορίζονται η οργάνωση και η ενοποίηση της εργατικής τάξης και της αγροτιάς κι η προετοιμασία για την επιτυχή πραγματοποίηση της επανάστασης. Το κόμμα θα είναι μπολσεβικικό (θέση 24), θα οργανώνεται δηλαδή πάνω στο πρότυπο του ρωσικού κόμματος. Από εκεί απορρέουν ιδεολογικές συνέπειες, μορφικές συνέπειες της οργάνωσης, οι τρόποι επαφής με τις μάζες και τέλος η στρατηγική και η τακτική του κόμματος. Από το μαρξισμό-λενινισμό ως βασική ιδεολογική αναφορά του κόμματος ως τον δημοκρατικό συγκεντρωτισμό ως μορφική δομίζουσα αρχή του εσωτερικού του κόμματος και ως την ιεράρχηση των πολιτικών και των συνδικαλιστικών αγώνων, όλα προκύπτουν από τη βασική αρχή του κόμματος ως κόμματος μπολσεβικικού. Με την επίλυση των διαφορών και των φραξιονιστικών διαμαχών που ταλάνιζαν το κόμμα, ο Γκράμσι όχι μόνο θα υπερβεί τον αριστερισμό των αντιπάλων του, αλλά θα εκθέσει και μια πλήρη θεωρία του *κόμματος*.

Η θέση του ενιαίου μετώπου, λοιπόν, προκύπτει συμπληρωματικά σε μια πολιτικοθεωρητική έκθεση που βασικό της μέλημα έχει τη συγκρότηση του πολιτικού υποκειμένου. Προέχει, λοιπόν, στην έκθεση η στρατηγική και έπεται η τακτική, καθώς οι θέσεις επέχουν *συγκροτητικό* χαρακτήρα.

#### IV.

Εξού και η επεξεργασία της έννοιας του μετώπου που θα πραγματοποιηθεί από τον Γκράμσι *αργότερα*, στα *Τετράδια της Φυλακής*:

Συμβαίνει στην πολιτική τέχνη αυτό που συμβαίνει στη στρατιωτική τέχνη: ο πόλεμος των κινήσεων γίνεται όλο και

περισσότερο πόλεμος θέσεων και μπορούμε να πούμε ότι ένα κράτος κερδίζει έναν πόλεμο στον βαθμό που τον προετοιμάζει λεπτομερειακά και τεχνικά τον καιρό της ειρήνης. [...] Η ογκώδης δομή των σύγχρονων δημοκρατιών, τόσο σαν κρατικές οργανώσεις όσο και ως σύνολο ενώσεων στη ζωή των πολιτών αποτελεί για την πολιτική τέχνη ό,τι και τα «χαράκωματα» και οι μόνιμες οχυρώσεις του μέτρου στον πόλεμο θέσεων.

(Γκράμσι, 2005: 157)

Στα προηγούμενα γραπτά το μέτωπο αναφέρεται απλώς συμπληρωματικά όχι μόνο λόγω διαφορετικής συγκυρίας, αλλά πρωτίστως λόγω της απουσίας συγκροτημένου Κομμουνιστικού κόμματος μπολσεβίκικης προέλευσης. Ως τακτικό απότοκο του πολιτικού υποκειμένου το μέτωπο το προϋποθέτει.

## V.

Διαφορετική είναι η περίπτωση των *θέσεων του Μπλουμ*. Γραμμένες ως προσχέδιο πολιτικής αναφοράς για το δεύτερο συνέδριο του Ουγγρικού Κομμουνιστικού Κόμματος δεν θα γίνουν δεκτές και θα απορριφθούν ως δεξιές και λάθος στις τακτικές τους απολήξεις. Τι είναι αυτό που ενόχλησε στα όσα λέει ο Λούκατς;

Ο Λούκατς ξεκινά από μια διάγνωση της κατάστασης του κόμματος που δεν είναι διόλου κολακευτική. Εντοπίζει σ' αυτό *οργανωτικά* προβλήματα που απολήγουν σε δυσχέρειες δράσης. Οι δυσχέρειες αυτές αφορούν την ικανότητα του κόμματος, διασπασμένου σε νόμιμο και παράνομο, να μορφοποιεί των αγώνα των μαζών, περνώντας με σωστό τρόπο τη γραμμή και κατευθύνοντας την πολιτική πράξη. Με το Ουγγρικό Σοσιαλιστικό Κόμμα να σκάνει το λάβαρο της μεταρρύθμισης, κινητοποιώντας τις μάζες, το Κομμουνιστικό Κόμμα παραμένει στη γωνιά, επαναλαμβάνοντας ένα τροπάρι υπερεπαναστατικότητας.

Ταυτόχρονα, ο Λούκατς καταθέτει την εκτίμηση για τη συντηρητικοποίηση

της πολιτικής κατάστασης, που περιλαμβάνει περιορισμό των δημοκρατικών διαδικασιών εντός της Ουγγαρίας, επέκταση του φασισμού στην Ευρώπη και ετοιμασία των αντιδραστικών δυνάμεων για μέτωπο κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Μπροστά σε αυτές τις άμεσες απειλές επιβάλλεται η τακτική ευελιξία του Κομμουνιστικού Κόμματος. Η ευελιξία αυτή θα είναι μια προσαρμογή στην πραγματικότητα

Αυτό που προτείνει ο Λούκατς είναι η επιδίωξη όχι μιας επανάστασης, αλλά μιας *δημοκρατικής δικτατορίας*, ως ενδιάμεσο στάδιο μεταξύ της αστικής κοινωνίας και της δικτατορίας του προλεταριάτου. Ο Λούκατς δηλαδή καλεί στην πρόσθεση ενός ακόμη μεταβατικού σταδίου στην πορεία προς τον κομμουνισμό. Στόχος θα είναι να νικηθεί έτσι η ηττοπάθεια του προλεταριάτου, οφειλόμενη στην παθητική πολιτική του Σοσιαλιστικού Κόμματος. Ταυτόχρονα, η δημοκρατική δικτατορία δημιουργεί τις οργανωτικές εκείνες προϋποθέσεις για την κανονική μετάβαση στη δικτατορία του προλεταριάτου. Η περίοδος από τον Φλεβάρη ως τον Οκτώβρη στη Ρωσία θα χρησιμοποιηθεί από τον Λούκατς ως το ιστορικό παράδειγμα μιας τέτοιας δημοκρατικής δικτατορίας.

Ο Λούκατς θα υπερασπιστεί το αίτημα της δημοκρατικής δικτατορίας ως συνέχισης μιας μεγάλης δυτικής παράδοσης εκδημοκρατισμού που έχει ανακοπεί από την εξέλιξη της Δύσης στην ιμπεριαλιστική περίοδο, εξέλιξη που έχει οδηγήσει και στην άνοδο του φασισμού. Με το αίτημα μιας δημοκρατικής δικτατορίας επιτυγχάνεται η επίκληση των ιδεωδών της αστικής κοινωνίας τη στιγμή που εκείνη ακριβώς τα απεμπολεί. Δεν είναι, λέει ο Λούκατς, το «φασισμός ή δημοκρατία» αυτό που υποκρύπτεται εδώ, αλλά η στιγμή που η αστική τάξη υποχωρεί προς το φασισμό η διάσωση των στοιχείων της εκείνων που θα οδηγήσουν στη μετάβαση.

Ο ιδιαίτερος τρόπος ανάπτυξης του ουγγρικού κοινωνικού σχηματισμού επιβάλλει το μέτωπο ενάντια στη φασιστικοποίηση της κοινωνίας που παίρνει

την πρόσκαιρη μορφή της επίκλησης του ρεπουμπλικανισμού, μιας μορφής δηλαδή δημοκρατικής πολιτείας. Ο Λούκατς πιστεύει ότι με τα κατάλληλα συνθήματα η μάχη του προλεταριάτου με αρωγό την αγροτιά στο πεδίο της αστικής κοινωνίας είναι δυνατόν να ευοδωθεί. Η επιμονή πως αυτή δεν είναι μια μάχη που απλώς σώζει τη δημοκρατία έναντι του φασισμού, τη στιγμή μάλιστα που αυτή βουλιάζει όλο και περισσότερο στις αγκάλες του, εδράζεται στη διαλεκτική πεποίθηση πως το δυναμικό της πραγμάτωσης των αστικών ιδεωδών, στην αναβαθμισμένη μορφή της δημοκρατικής δικτατορίας, θα ωθήσει προς την άρση τους και την κομμουνιστική εντέλει μετατροπή.

Βλέπουμε εδώ πως στο σχήμα του Λούκατς η συγκυρία είναι η πρωτεύουσα μέριμνα. Ο Λούκατς, σε αντίθεση με τον Γκράμσι, δεν προσπαθεί να θεμελιώσει πρακτικοθεωρητικά μια έννοια κόμματος, αλλά την προϋποθέτει. Οι *Θέσεις του Μπλουμ* θεματοποιούν πρωτίστως τη συμμαχία του κόμματος με τη δημοκρατική δικτατορία, μια μετωπική συμμαχία που προσαρμόζει τη δράση στα άμεσα δεδομένα, προσπαθώντας να διατηρήσει τη διαλεκτική εγρήγορση ενάντια στους άκαμπτους μαξιμαλισμούς. Η θεματοποίηση αυτή, πρόωρη για τα δεδομένα της κομμουνιστικής τακτικής, συνάντησε την άρνηση και την περιφρόνηση.

## VI.

Η κριτική τείνει να τοποθετεί τις *Θέσεις του Μπλουμ* στο πλαίσιο της συμφιλίωσης του Λούκατς με την πραγματικότητα. Στο πλέον γνωστό ερμηνευτικό σχήμα, αυτό του Μισέλ Λεβί (Löwy, 2009), με τις *Θέσεις* επιβεβαιώνεται η στροφή του Λούκατς από τον επαναστατικό ρομαντισμό του *Ιστορία και ταξική συνείδηση* στο σταλινισμό του Ούγγρου συγγραφέα. Η αποδοχή του σοσιαλισμού σε μια χώρα, η επιπόηση του ενιαίου μετώπου (που αργότερα θα γίνει και θέση



του ίδιου του Στάλιν), οι αναθεωρήσεις των ενδιάμεσων δοκιμών, όπως αυτό για τον Ες, διαμορφώνουν ένα κλίμα άμπωτης της επαναστατικής φρεσκάδας και συμβιβασμού με τα γεγονότα. Ο Λεβί θα εντάξει σε αυτή την περίοδο –με διαβαθμίσεις– όλο το έργο του Λούκατς ουσιαστικά ως την περίοδο της εισβολής των Σοβιετικών στην Ουγγαρία, οπότε και ο φιλόσοφος θα ανακαλέσει το θεωρητικό πλαίσιο της νεότητας του, ξεκόβοντας από τη σταλινική περίοδο.

Παρόμοια, ο Λι Κόνγκντομ (Congdon, 1989) θα δει τη ρεαλιστική στροφή του Λούκατς σε συνάφεια και με τις λογοτεχνικές του μελέτες αυτής της περιόδου, οι οποίες και θα οδηγήσουν αργότερα στη διαμόρφωση μιας θεωρίας του ρεαλισμού, που αντιμετωπίζει την τέχνη με έμφαση στο περιεχόμενο και με πρότυπο το υψηλό αστικό μυθιστόρημα, συνεκτικής του οποίου θα είναι η τέχνη του προλεταριάτου. Η λουκατσιανή συμφιλίωση θα επιτευχθεί μέσα από τις ζυμώσεις της ενασχόλησης με την κομματική ζωή στην ουγγρική πραγματικότητα, αντλώντας και από τη μελέτη της λογοτεχνικής παράδοσης της χώρας.

Παρ' ότι δεν θεωρώ λανθασμένες αυτές τις αναγνώσεις, νομίζω πως παρα-

γνωρίζουν τις συνέχειες του λουκατσιανού έργου και υπερτονίζουν τις τομές. Ο Λούκατς διαθέτει, ήδη από το 1923, μια συμπαγή θεωρία πολιτικού υποκειμένου που λαμβάνει σοβαρά υπόψη το οργανωτικό ζήτημα – αυτό εξάλλου είναι και το θέμα του ακροτελεύτιου δοκιμίου του *Ιστορία και ταξική συνείδηση*. Ενώ λίγο αργότερα με τον Λένιν θα ολοκληρώσει τούτη τη θεωρία του κόμματος στην επαναστατική συγκυρία. Οι δε απαντήσεις του στους επικριτές του *Ιστορία και ταξική συνείδηση*, καίτοι ιδιωτικές και αδημοσίευτες, δείχνουν πως η απεμπόληση των αριστεριστικών υποτίθεται θέσεων δεν είναι τόσο ριζική όσο νομίζεται. Από τη στιγμή που ο Λούκατς διαθέτει μια στέρεη θεωρία πολιτικού υποκειμένου μπορεί να εστιάζει στη συγκυρία και στις τακτικές της απαιτήσεις, μετριάζοντας τον όποιον μαξιμαλισμό θα μπορούσε ίσως να αποδώσει κανείς στα περιεχόμενα των αρχικών μελετών και καταθέσεων στο πεδίο της θεωρίας.

## VII.

Η βασική διαφορά, λοιπόν, ανάμεσα στη γκραμισιανή και τη λουκατσιανική κατάσταση είναι ότι η πρώτη αποτελεί ουσιαστικά την αφετηρία της ανάλυσης της τακτικής του μετώπου, στο βαθμό που αποτελεί την ολοκλήρωση της θεμελίωσης μιας θεωρίας για το κόμμα, ενώ η δεύτερη, στο βαθμό που έχει πίσω της μια πενταετία έτοιμου θεωρητικού πλαισίου, αποτελεί μια ανάλυση της συγκυριακής τακτικής αναγκαιότητας. Γι' αυτό και ο Λούκατς, αποτυγχάνοντας να

θέσει πρόωρα την έννοια του μετώπου ως ηγεμονεύουσα, θα αποσυρθεί στη σφαίρα του αισθητικού. Ενώ ο φυσικά αποσυρμένος Γκράμσι θα επεξεργαστεί έτι περαιτέρω τη μορφή του πολιτικού υποκειμένου, προσδίδοντας νέες αποχρώσεις. Η διαφορά των δύο προσεγγίσεων δηλαδή είναι πρωτίστως διαφορά χρονικότητας, όχι με την έννοια των δύο ετών που τις χωρίζει, αλλά του βαθμού θεωρητικής επεξεργασίας των δύο εκπροσώπων του μαρξισμού.

Αν τολμούσαμε να καταφύγουμε σε μια αναλογία από τη λογοτεχνία, θα μπορούσαμε να παρομοιάσουμε τους δύο μαρξιστές με δύο μοντερνιστές ποιητές που αγωνιούν για την εύρεση της σωστής φόρμας που θα ανταποκρίνεται στη νέα ταραχώδη και διαλυτική περίοδο. Ο Λούκατς ως άλλος Έλιοτ θα φτάσει στην τελείωση της φόρμας του νωρίς, αντιμετωπίζοντας έπειτα μια νηφάλια πτώση της αιχμηρής στάσης. Ο Γκράμσι, από την άλλη, ως άλλος Πάουντ δεν θα πάψει να επεξεργάζεται το κόμμα ως *canto* με αμέριστη ένταση ως το τέλος.

Σημασία έχει πως η έννοια του μετώπου, περιφερειακή στις *θέσεις της Λυών*, προδρομικά κεντρική στις *θέσεις του Μπλουμ*, θα βρει κατόπιν τη θέση της ως τακτικό όπλο. Σημασία ως δίδαγμα για τις σημερινές αναζητήσεις, όπου οι σειρήνες της συμφιλίωσης οδηγούν σε εφιαλτικές ατραπούς, έχει ότι τόσο ο Αντόνιο Γκράμσι όσο και ο Γκέοργκ Λούκατς στοχάζονται το ενιαίο μέτωπο με βασική και αναντικατάστατη προϋπόθεση την ύπαρξη του πολιτικού υποκειμένου της κόμματος ως τη μόνη μορφή οργάνωσης της μαχόμενης εργατικής τάξης. **T**

b

Anderson, P. (1978), *Considerations on Western Marxism*, London, Verso.  
Γκράμσι, Α. (2005), *Για τον Μακιαβέλι...*, Αθήνα, Ηριδανός.  
Γκράμσι, Α. (2011), *Οι θέσεις της Λυών*, Αθήνα, Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο.  
Congdom, L. (1989), «Lukács Realism: From *Geschichte und*

*Klassenbewusstsein* to the Blum Thesis» στο J. Marcus & Z. Tarr (επιμ.), *Georg Lukács: Theory, Culture and Politics*, Oxford, Transaction, σ. 169-180.  
Honneth, A. (2005), *Verdinglichung - Eine anerkennungstheoretische Studie*, Frankfurt a.M., Suhrkamp.

Laclau E. & Mouffe, Ch. (1985), *Hegemony and Socialist Strategy*, London, Verso.  
Löwy, M. (2009), *Ο Λούκατς και ο σταλινισμός*, Αθήνα, Έρασμος.  
Lukács, G. (2014), «Blum Theses 1928-1929», *Tactics and Ethics 1919-1929*, London, Verso.